

JAARBOEK

VAN HET

KONINKLIJK NEDERLANDSCH GENOOTSCHAP

VOOR

MUNT- EN PENNINGKUNDE

ONDER DE ZINSPREUK

„Concordia res parvae crescunt”

TE

AMSTERDAM

Commissie van Redactie :

Dr. W. F. BAX (Amsterdam).

Dr. H. ENNO VAN GELDER (Voorburg).

Dr. J. W. A. VAN HENGEL (Utrecht).

Dr. J. H. JONGKEES (Bussum).

Dr. A. N. ZADOKS-JOSEPHUS JITTA (Amsterdam).

XXXVII 1950,
EERSTE GEDEELTE.

AMSTERDAM

UITGAVE VAN HET GENOOTSCHAP

1950

NIEUWE UITGAVEN

Litteratuur over antieke numismatiek — In dit verband mogen korte vermelding krijgen twee boeken over primitief geld. Van W. Gerloff, *Die Entstehung des Geldes und die Anfänge des Geldwesens*, verscheen een derde, bewerkte, editie (Frankfurt am Main, 1947; eerste ed. 1940); de schrijver tracht aan de hand van een uitgebreid materiaal zijn „sociale theorie van het geld” te demonstreeren. P. Einzig, *Primitive Money in its ethnological, historical, and economic aspects* (Londen 1947), gaat daarentegen niet van een vooropgezette theorie uit, doch bespreekt een enorm materiaal eerst naar de geografische verbreiding, dan volgens de historische ontwikkeling; een theoretisch gedeelte (waarin bespreking van bestaande theorieën en belangwekkende eigen conclusies) sluit het werk.

Van de *Sylloge Nummorum Graecorum* is in de laatste twee jaar weinig meer verschenen. Het Kopenhaagsche Penningkabinet gaf in twee afleveringen (nos. 29 en 30) zijn munten van Phrygië uit (1948), terwijl van de Engelsche verzameling Lockett de laatste aflevering (V: *Lesbos-Cyrenaica. Addenda.* 1949) verscheen; thans zijn de gouden en zilveren munten van deze voortreffelijke verzameling in deel III van de Engelsche *Sylloge* volledig gepubliceerd.

Posthuum is verschenen het tweede deel van O. Ravel's werk *Les „Poulains” de Corinthe* (Londen 1948). Het eerste deel (1936) behandelde de Korinthische staters van 630—415, thans wordt de overvloedige muntslag van de vierde eeuw behandeld (414—300). Ook in dit deel leidt de stempelvergelijking tot ingewikkelde situaties, zooals zij elders nog niet zijn voorgekomen. Het moet ontzaglijk veel werk gekost hebben om de resultaten te bereiken die het boek biedt; maar nu beschikken wij dan ook over het volledige materiaal, geordend en zoover mogelijk gedateerd, met

hieraan toegevoegd uitvoerige beschouwingen over de belangrijkste zich voordoende kwesties. Een zeer gewichtige bijdrage.

België heeft ons onlangs twee werken van groote beteekenis geschonken. Een hiervan vult vrijwel dan geheelen 95en jaargang (1949) van de *Revue Belge de Numismatique*: J. Desneux, *Les tétradrachmes d'Akanthos*. Op de beproefde uitvoerige wijze wordt de belangrijke reeks munten van Akanthos behandeld: catalogus van de stempels, en een uitvoerige behandeling van al wat zich voordoet. Het werk getuigt van gezond oordeel en fijn stijlgevoel, en is — afgescheiden van het onderwerp — al hierdoor belangrijk geworden. Helaas is het niet mogelijk gebleken een geheel zekere chronologie te bereiken, en de schrijver moet zijn toevlucht nemen tot dateering volgens stijl, waarvan hij de gevaren inziet. De rijke illustratie is al even voortreffelijk als het werk zelf.

In een studie, getiteld: *Alexanders Reichsmünzen* (Abhandlungen der Deutschen Akad. der Wissenschaften zu Berlin, Philos.-Hist. Klasse, 1947 no. 5, verschenen in 1949) geeft G. Kleiner een uitvoerige analyse en historische interpretatie van de typen van de munten van Alexander den Grooten. Hierbij komen tal van belangwekkende bijzonderheden ter sprake, maar het voornaamste doel van 's schrijvers betoog is het begin zoowel van de gouden als van de zilveren munt van Alexander te stellen op 332 v. Chr.; tot dien gebruikte Alexander de typen van zijn vader Philippus. De munten van deze koningen waren niet zoozeer koninklijke als wel rijksmunten. Hiermede keert de schrijver terug tot een stelling die Six reeds had uitgesproken — en niet zonder goeden grond —, maar ditmaal wordt zij met wel zeer overvloedige argumenten gesteund.

Een belangrijke schrede tot het oplossen van de vele problemen die de Joodsche munten stellen, is gedaan door L. Mildenberg, *The Eleazar Coins of the Bar Kochba Rebellion* (Historia Judaica XI. no. 1, 1949). Hij behandelt slechts één groep van de munten van den Tweeden Opstand (132—135 na Chr.), maar alleen door dergelijk minutieus onderzoek is meer licht te verkrijgen in deze duistere materie. De studie is uitvoerig besproken in *Bibliotheca Orientalis* 6, 1949, 184 sq.

Het eerste deel van het nieuwe Beiersche tijdschrift *Jahrbuch für Numismatik und Geldgeschichte* (I, 1949, verschenen in 1950) wordt geheel gevuld door: M. Bernhart, *Dionysos und seine Familie auf griechischen Münzen: Numismatischer Beitrag zur Ikonographie des Dionysos*. Het boek geeft wat de titel zegt, maar ook niet meer: een verzameling van materiaal, die met 1507 nummers wel nagenoeg volledig zal wezen. De tekst is grootendeels beschrijvend (de inleiding gaat niet diep); de platen blinken uit door helderheid, maar de meeste munten zijn verkeerd (van onderen) belicht. Behalve van Dionysus zelf, is ook het materiaal betreffende Pan, satyrs en maenaden samengebracht. Voor de Grieksche godsdienstgeschiedenis een rijke bron.

L. Lacroix, die reeds verscheidene opmerkelijke studies heeft gepubliceerd over afbeeldingen van sculpturen op Grieksche munten, deed zijn samenvattend werk verschijnen: *Les reproductions de statues sur les monnaies grecques: la statuaire archaïque et classique* (Bibliothèque de la Fac. de Philosophie et Lettres de l'Univ. de Liège, fasc. 116, 1949). Na een inleiding, waarin met gezond oordeel de algemeene aspecten van de zaak worden besproken, volgen twee deelen. In het eerste behandelt de schrijver de afbeeldingen van primitieve beelden, die immers met de grootste zekerheid als zoodanig zijn te herkennen. Vervolgens worden de afbeeldingen besproken van een groot aantal beroemde werken van Grieksche beeldhouwers tot het eind der 4e eeuw (afbeeldingen van Hellenistische sculpturen veroorzaken weer andere moeilijkheden). Dit alles betreft alleen beelden in het rond, niet de reliëfs. De behandeling is zeer uitvoerig en grondig; de schrijver heeft een uitstekend en voorzichtig oordeel. Zoowel voor den numismaat als voor den archaeoloog is dit rijk geïllustreerde boek van werkelijk kapitaal belang.

Een merkwaardig boek is dat van Ch. Seltman, *Masterpieces of Greek Coinage* (Oxford 1949). Na een inleiding, waarin de voornaamste stempelsnijders — of groepen van stempelsnijders — de revue passeeren, volgt een doorlopend commentaar op de afgebeelde munten. Deze, 55 in getal, zijn zoowel in sterke vergrooting als in origineele grootte afgebeeld — een methode die in

het *Museum* 1936, blz. 48 werd voorgesteld en sindsdien reeds door Rizzo werd toegepast. In Seltmans boek blijken de afbeeldingen op ware grootte evenwel steeds merkbare verkleiningen. Overigens zijn de afbeeldingen zeer ongelijkmatig; zeer goede naast volstrekt ontoereikende. De tekst is een wonderlijk allegaartje van algemeen erkende feiten en van, soms zeer avontuurlijke, persoonlijke meeningen, die echter alle met dezelfde volstrekte zekerheid worden verkondigd. De niet-deskundige, voor wien het boek is geschreven, kan door deze verzekerdheid licht op dwaalwegen worden gebracht. Vooral bestaat dit gevaar, doordat de schrijver over een journalistieke vaardigheid beschikt, die het boek van begin tot eind allergenoegelijkst maakt. De kritische lezer mist maar al vaak de motiveering van 's schrijvers soms verbazingwekkende uitspraken.

Als pendant van zijn *Griechische Münzen archaischer Zeit* heeft H. A. Cahn een klein boekje over *Frühhellenistische Münzkunst* (Bazel, z.j.) laten verschijnen. Aan de hand van enkele voorbeelden onderscheidt hij bij de munten uit het eind der 4e eeuw en het begin der 3e, naast den „eenvoudigen” ook een „pathetischen” stijl. Den eerste leidt hij uit Athene af, waar hij uit een gevoel van minderwaardigheid zou zijn geboren; de tweede zou de, vooral in het Oosten en Klein-Azië tot bloei gekomen, hofstijl zijn. Het betoog lijkt in hoofdzaak overtuigend; de fijne stilistische beschouwing is althans een welkome bijdrage, en verdient uitvoeriger geadstrueerd te worden.

Het boek van J. Babelon, *Le portrait dans l'Antiquité d'après les monnaies* (Parijs, 1942) heeft zooveel opgang gemaakt, dat het in een tweeden, bijgewerkten, druk is verschenen, thans als deel van de *Bibliothèque Historique* (Parijs, 1950).

Het boekje van J. G. Milne, *Finds of Greek Coins in the British Isles* (Londen, 1948) geeft niet heelemaal wat de titel doet verwachten. In hoofdzaak houdt het zich bezig met vondsten van Grieksche munten in een deel van Dorset, waarvan aantekeningen zijn bewaard, gemaakt door Th. Rackett, van 1780 tot 1840 geestelijke van Spettisbury. Alleen als een soort aanhangsel wordt een summier (en ongetwijfeld verre van volledig) lijstje gegeven

van dergelijke vondsten elders in Britannië. Intusschen is het gebodene al belangwekkend genoeg om een beeld te krijgen van de muntcirculatie: al in de Oudheid kon een Indische munt in het verre Westen terecht komen. Het inleidende hoofdstuk over de interpretatie van muntvondsten bevat vele behartenswaardige opmerkingen.

Van het bekende werk van Mattingly en Sydenham, *The Roman Imperial Coinage*, is in 1948 een herdruk verschenen van het zeldzaam geworden eerste deel. In 1949 is het werk aangevuld door de uitgaaf van het nog ontbrekende deel IV, part III: *Gordian III to Uranius Antoninus*. Een periode die misschien niet zeer aantrekkelijk is, maar zeker vol moeilijkheden. Dit overzicht ruimt vele van deze moeilijkheden reeds op, en effent den weg voor verder onderzoek. Thans bestrijkt het werk de geheele Romeinsche numismatiek van Augustus tot Diocletianus.

J. H. J.

* * *

Nederlandse numismatiek — Vermelding verdienen:

P. Naster, Trouvaille de Geel (1949), in *Revue belge de numismatique* 1949, blz. 128—136. Beschrijving van een belangrijke vondst in de Belgische Kempen, begraven kort voor 1300. Voor ons land is in het bijzonder van belang, dat hiëraan opnieuw een argument ontleend kan worden om de gewoonlijk aan de minderjarigheid van Floris V toegeschreven Hollandse deniers later te dateren (verg. *Jaarboek* 1949, blz. 182).

M. Hoc, Trouvaille de Boorsheim (1949), *t.z.p.*, blz. 139—141. Vondst in de grond gekomen kort na 1576, welke in hoofdzaak Nederlandse munten van Philips II bevat.

Wilhelmine Hagen, Neue rheinische Münzschatzfunde des 17. Jahrhunderts, in *Bonner Jahrbücher* 147 (1942), blz. 383—461. Zeer uitvoerige beschrijving van vijf vondsten in West-Duitsland. Vier hiervan dateren uit het begin van de 17e eeuw en bevatten alle een belangrijk aantal Nederlandse munten, die zoals we ook uit andere vondsten weten, een belangrijke rol speelden in de geldomloop van deze gebieden. De vijfde dateert uit het einde van de

eeuw; hierbij is vooral van belang de uitvoerige beschoüwing over de stempeling van de zilveren $\frac{2}{3}$ talers in 1691 en 1692, een interessante parallel voor de hier te lande toegepaste stempeling van florijnen en schellingen.

H. van Werveke, De muntslag van in Vlaanderen onder Lodewijk van Male, in *Med. van de Kon. Vlaamse Academie voor Wetenschappen, Letteren en Schone Kunsten in België*, XI, no. 5 (1949) en H. van Werveke, Currency Manipulation in the Middle Ages: The Case of Louis de Male, count of Flanders, in *Transactions of The Royal Historical Society*, 4th series, XXXI (1949), blz. 115—127. Twee bij elkaar behorende publicaties, waarin nieuwe gegevens over het Vlaamse muntwezen in de 14e eeuw worden bekend gemaakt en verwerkt op een wijze, die ver buiten het kader van de Vlaamse muntslag uitgaat. Prof. van Werveke heeft de reeds door Gaillard een eeuw geleden afgedrukte muntrekeningen, welke te Brussel berusten, kunnen aanvullen met die te Rijssel, waardoor we de gang van zaken volledig kunnen overzien. In het bijzonder onderzoekt hij de redenen, die de grafelijke regering tot de voortdurende wijzigingen van de muntvoet leidden, en het effect, dat deze hadden op het economisch leven. Hij komt tot de conclusie, dat als hoofdmotief moet beschouwd worden de wens de inkomsten uit de sleischat te verhogen, zonder zich te laten weerhouden door het kortstondig resultaat van deze maatregelen en de gevaren voor de toekomst van het economisch leven; hiernaast was het ongewilde gevolg, dat de voortdurende waardevermindering van de munt de lonen laaghield, waardoor de Vlaamse lakenindustrie de concurrentie met het buitenland kon volhouden.

H. Holst, Myntimport gjennom Skipsfarten på Norge i 16. Arhundre, in *Stavanger Museums Årbok* 1948, blz. 48—58. Beschreven worden enkele kleine vondsten van 16e eeuwse munten in Noorwegen, waaronder vele Nederlandse stukken, een hernieuwd bewijs voor het belang van de uitvoer van Nederlands geld naar het Noorden. Het interessantste stuk is de zeer zeldzame halve daalder van de Drie steden, van het type van de hele daalder van der Chijs V, 19.

E. Nohhejlová-Prátová, *Trésor de Kosice, Trouvaille de monnaies d'or du XVe au XVIIIe siècles à Kosice en 1935* (Acta Musei Nationalis Pragae, Volumen III — A — Historia), Prahe 1948. — Te Kosice in Tsjecho-Slowakije werd in 1935 een schat ontdekt bestaande uit een gouden keten, 3 gouden medailles en 2920 gouden munten, waarschijnlijk verborgen bij de belegering van de stad in 1682. De conservatrice van de numismatische afdeling van het Nationaal Museum te Praag heeft thans deze zeer belangrijke vondst in een uitvoerige publicatie bekend gemaakt (gesteld in het Tsjechisch met een résumé in het Frans). Behalve een minutieuze beschrijving van alle stukken bevat het boek een overzicht van het muntwezen in de Oostenrijksche landen gedurende de 17e en 18e eeuw.

Voor ons land is de vondst van bijzonder belang, omdat ruim een derde deel van de vondst (1005 stuks) uit Noord-Nederlandse dukaten en dubbele dukaten bleek te bestaan. Ook deze zijn uitvoerig en betrouwbaar beschreven en met 48 afbeeldingen geïllustreerd. Er komen talrijke nog onbekende jaartallen en varianten onder voor. De vondst vormt een fraai bewijs voor de grote rol, die de Nederlandse dukaten in Oost-Europa hebben gespeeld.

Actes des Etats Généraux des Anciens Pays Bas, Tome I (Actes de 1427 à 1477), publié par Joseph Cuvelier avec la collaboration de J. Dhondt et R. Doehaerd, Brussel 1948. — Na jarenlange voorbereiding is door de Kon. Commissie voor Geschiedenis van de Kon. Belgische Academie het eerste deel gepubliceerd van de verzameling stukken betrekking hebbend op de vergaderingen van de Staten-Generaal. Aangezien eigenlijke notulen of resoluties voor de oudste tijden vrijwel ontbreken, bestaan de gegevens in hoofdzaak uit losse stukken, ordonnanties of resoluties en rekeningen van de steden, wier afgevaardigden de vergaderingen hebben bezocht.

Een aankondiging in dit tijdschrift moge opgenomen worden, omdat blijkt, dat een van de belangrijkste onderwerpen, welke in de bijeenkomsten van de gedeputeerden der gewestelijke Staten-colleges behandeld werden, het muntwezen was. Zoals bekend heeft Philips de Goede in 1433 voor de vier landen, die hij toen

onder zijn gezag verenigd had, Brabant, Vlaanderen, Henegouwen en Holland, een eenvormig muntstelsel ingevoerd (de gouden rijder en de zilveren vierlander met hun onderdelen) en sedertdien is deze eenheid van het muntwezen der Bourgondische gewesten niet meer verbroken. Het ligt dus voor de hand, dat besprekingen over dit punt op de gemeenschappelijke vergaderingen der gewesten plaats hadden: verschillende bijeenkomsten zijn dan ook uitsluitend aan de muntzaken gewijd geweest. Nieuwe gegevens voor de beschrijvende numismatiek zal men niet aantreffen, doch voor de studie van de algemene muntpolitiek zal deze publicatie onmisbaar blijken.

R. de Roover, *Money, Banking and Credit in Medieval Bruges*, 1948. Hoewel geenszins een numismatisch werk, verdient dit boek de aandacht van ieder, die zich met het Middeleeuwse geldwezen bezig houdt. De basis vormen de door de auteur reeds vroeger gesignaleerde, in het stadsarchief te Brugge bewaarde gedeelten van de boekhouding van twee Brugse wisselaars omstreeks 1370. Met een grondige kennis van zaken van het moderne bankwezen wordt hier de in het economisch hoog ontwikkelde Brugge gebruikelijke financiële operaties behandeld. Achtereenvolgens komen ter sprake de Italiaanse kooplieden-bankiers, die de internationale handel te Brugge beheersten, de scherp van hen gescheiden Lombarden of geldschietters en de geldwisselaars, die de functie van de latere banken vervulden.